

Litteratur

- Klaus-Jürgen Mörs*: Das Freizeitsproblem im deutschen Erwachsenenstrafvollzug. Ferdinand Enke Verlag, Stuttgart, 1969. 171 s.
- Paul Koch*: Gefangenenarbeit und Resozialisierung. Ferdinand Enke Verlag, Stuttgart, 1969. 159 s.
- Ernst Loos*: Die offene und halboffene Anstalt im Erwachsenenstraf- und Massregelvollzug. Ferdinand Enke Verlag, Stuttgart, 1970. 242 + X s.

De tre bøger, som her skal omtales, udgør hæfte 3, 4 og 7 i *Thomas Württenberger* og *Heinz Müller-Dietz'* hastigt voksende serie „Beiträge zur Strafvollzugswissenschaft“.

Klaus-Jürgen Mörs' arbejde om fritidsproblemet i straffuldbyrdelsen falder i fire dele:

Et kort første kapitel om „Allgemeingesellschaftliche Betrachtung der Freizeit“ og et meget langt kapitel to om „Die Freizeitverhältnisse in den Strafanstalten“ indeholder i det væsentlige en analyse af de vigtigste begreber og fænomener i forfatterens problemkredse og dernæst en beskrivelse af de faktiske og retlige rammer, inden for hvilke forfatteren må se sit arbejdsområde udfolde sig.

Under beskrivelsen af den nuværende fritidssituation i tyske fængsler drøfter forfatteren kort muligheden for at anvende indsatte i undervisningsarbejdet, men det præger fremstillingen for meget, at forfatterens udgangspunkt er, at anvendelsen af indsatte er en nødløsning (formentlig ser han forholdet i lyset af det faktum, at man i Tyskland har en lærerstab, svarende til 1 lærer pr. ca. 108 indsatte).

Det snævre emnevalg og bogens forholdsvis betydelige omfang kunne have medført en mere differentieret behandling.

Hist og her behandler forfatteren kort visse generelle problemstillinger, hvortil der knytter sig meget betydelig interesse, som for eksempel når forfatteren et sted drøfter spørgsmålet om „fangens retsstilling“. Forfatteren går herved ind for en løsning af enkeltproblemerne hver for sig eller i hvert fald kun samlet i meget snævre grupper. Forfatteren vil således fraråde opstilling af alt for generelle principper, og han vælger (dog som noget generelt) at skifte udgangspunkt ved behandlingen af disse emner fra tidligere tiders negative kriterier som for eksempel „nødvendig af hensyn til grænserne for straffuldbyrdelsen“ til et mere positivt „resocialiseringsorienteret“ udgangspunkt; men det forekommer kunstigt, når forfatteren hævder, at dette fortolkningsudgangspunkt påtvinger sig som følge af det socialstatsprincip, som er forankret i den vesttyske forfatning.

Ved læsningen af det lange kapitel 2 kan man ærgres en del over, at forfatteren ikke har skrevet bogen om endnu en gang inden trykningen. Man føler, at også forfatteren selv har indset, at det i virkelig-

heden ville have været mere hensigtsmæssigt at tage sig et funktionelt udgangspunkt — hvilke aktiviteter? — i stedet for et tidsmæssigt udgangspunkt — hvorledes udnyttes fritiden? — Det ville have været en besværlig opgave, men den, der vil skrive en god bog, slipper ikke for sligt besvær.

Forfatteren lægger resocialiseringstænkemåden til grund i en mængde relationer, men man savner en vurdering af resocialisering som straffuldbyrdelsens mål.

I tredje kapitel behandler forfatteren „Möglichkeit der Freizeitgestaltung im Strafvollzug“. Han gennemgår herved snart sagt alle tænkelige aktiviteter, hvormed fritiden i et fængsel vil kunne udfyldes.

Denne arbejdsmåde bevirker, at kapitlet vil kunne være af stor værdi som inspirationskilde for den praktisk arbejdende fængselsadministrator, men fra en teoretisk synsvinkel ville det måske have været mere frugtbart at udelade en detalje eller to til fordel for et lidt bredere anlagt forsøg på at behandle aktiviteterne opdelt i funktionelle enheder eller enheder med fælles — eller måske modstridende — målsætninger.

Det forholdsvis korte kapitel fire omhandler i dagsordenform „Kriminalpolitische Folgerungen und Vorschläge“, hvor forfatteren viser, at han finder det rigtigt, at der tilbydes de indsatte de flest tænkelige muligheder for at anvende deres fritid i fængslet på konstruktiv måde.

Man bør efter forfatterens opfattelse i bestræbelserne for at nå dette mål etablere det videst mulige samarbejde mellem fængselsmyndighederne og den pædagogiske sektor i samfundet uden for fængslet.

Bogen giver en overordentlig detaljeret beskrivelse af fritidens muligheder i et fængsel, og forfatteren demonstrerer, at han behersker et stort litterært stof hentet fra såvel fængselsfaglige som pædagogiske biblioteker, men forfatterens for snævre emneafgrænsning gør nok fremstillingen lidt mindre betydende, end forfatterens overblik og arbejdsindsats kunne have bevirket.

Paul Koch's bog er opdelt i tre hoveddele, spændende over ialt 11 kapitler.

Afhandlingen er i det væsentlige koncentreret om sociale og socialpsykologiske emner.

I første hovedafsnit, Probleme der Gefangenenarbeit, begrebsbestemmes undersøgelsens genstand — Gefangenenarbeit — der meddeles en oversigt over reglerne vedrørende fangearbejdet legalt og praktisk, og visse individual-psykologiske aspekter af fangearbejdet belyses. Derudover behandles navnlig på organisationssociologisk basis arbejdsdriften i fængselsystemet.

I andet hovedafsnit behandler forfatteren de muligheder og grænser, der ligger i fængselsarbejdet som resocialiseringsfaktor, herunder straffuldbyrdelsens og fængselsarbejdets opgaver og målsætning, for-

holdet mellem arbejdet og det, forfatteren kalder den social-individuele integration og kriminalitet.

Man hæfter sig herunder navnlig ved afsnittet, som bærer overskriften „Die kriminologische Bedeutung von Arbeit und Beruf“, men desværre hviler forfatterens udsagn på et i hovedsagen spekulativt grundlag og er (derfor) af væsentlig mindre interesse, end overskriften lader antyde.

Tredie hovedafsnit handler om „Kriminalpolitische Erörterungen und Schlußfolgerungen“, hvori forfatteren dels drøfter og kritiserer igangværende tyske reformbestræbelser i teori og praksis, dels diskuterer de mulige reformforslag, som fremtiden måtte nå til.

Bogen demonstrerer en grundig gennemgang af et ret betydeligt litterært materiale, som viser, at forfatteren har været viden om i sin søgen, men man undrer sig over, at han i denne søgen tilsyneladende har overset endog væsentlige, lettilgængelige arbejder som f. eks. P. Cornil's bidrag i „Crime and Culture“ (Essays in Honour of Thorsten Sellin) 1968, p. 387—404, hvor denne forfatter på omfattende litterær baggrund skriver om „Trends in Penal Methods With Special Reference to Prison Labour“.

Bogen har den hovedsvaghed — som flere af de øvrige i denne serie — at dens emne hverken praktisk eller (navnlig) teoretisk har en interesse, der svarer til bogens omfang. Derfor virker mange dele af bogen anstrengte, og man følger bag dem forfatterens betydelige besvær, som læseren gerne havde set ham skånet for.

I *Ernst Loos'* monografi om åbne anstalter har det været forfatterens formål at give en indgående beskrivelse af fuldbyrdelsesmåden i åbne institutioner og derved — delvis på komparativt grundlag — at søge at samle den åbne fuldbyrdelsesmådes mange fremtrædelsesformer i en systematisk typologi. Endelig har bogen et kriminalpolitisk sigte.

Fremstillingen falder i fem dele.

Første del omfatter den åbne fuldbyrdelses begreb, historie og retsgrundlag. Afsnittet er særdeles informativt og — som bogen i det hele taget — velskrevet og klart disponeret, men dele af den juridiske behandling af retsgrundlagsproblematikken må for nordiske jurister forekomme en smule fortænkt, som for eksempel når forfatteren diskuterer, om fuldbyrdelse i åben institution overhovedet er forenelig med StGB § 347, hvorefter „ein Beamter, welcher einen Gefangenen, dessen Beaufsichtigung, Begleitung oder Bewachung ihm anvertraut ist, vorsätzlich entweichen läßt oder dessen Befreiung vorsätzlich bewirkt oder befördert, wird bestraft.“

— Det er dog tilsyneladende navnlig uagtksomhedsversionen af samme gerningsindhold i stk. 2, der volder forfatteren problemer.

Anden del af fremstillingen rummer en velsystemiseret samling af oplysninger vedrørende seks europæiske landes straffuldbyrdelse i

åbne institutioner. Materialet står næsten overalt alene uden forfatterens kommentarer, og der gøres intet forsøg på at sætte de enkelte landes forhold i relation til hinanden (eller tyske forhold). Afsnittet vidner om stor grundighed ved indsamling af materiale — også på detailområder.

Tredie del indeholder en instruktiv beskrivelse af den — i hvert fald i forhold til Danmark — stærkt begrænsede brug af fuldbyrdelse af frihedsstraffe i åbne institutioner, som praktiseres i Tyskland.

Fjerde del er afhandlingens kvantitative og kvalitative hovedafsnit. — Deri behandles „Typologie der offenen und halboffenen Anstalt und kriminalpolitische Folgerungen.“

Forfatteren ligger i en del spørgsmål temmelig fast på traditionelle anstaltssynspunkter uden at efterprøve deres holdbarhed over for en kritisk vurdering. — Dette gælder således for eksempel i spørgsmålet om anstaltsledelsens indsigt i den enkelte indsattes forhold.

p. 161—172 behandler forfatteren spørgsmålet om de materielle kriterier for udvælgelse af domfældte til åbne institutioner. Bortset fra, at forfatteren ikke får den tanke, at udvælgelsesretningen bør være mod den lukkede og ikke mod den åbne institution, er afsnittet vel gennemarbejdet og indeholder interessante synspunkter.

Forfatterens skøn over betydningen og vægten af de enkelte elementer i overvejelsesprocessen omkring den indsattes forbliven i åbne institutioner forekommer almindeligvis godt (d.v.s. konsekvent og kriminalpolitisk acceptabelt), men undertiden kan hans tænke-måde forekomme en anelse endimensional. Dette er for eksempel tilfældet, når han p. 168 mener, at man over for indsatte (han siger i øvrigt ret konsekvent „fange“) med familiemæssige problemer må overveje specielt at føre dem til lukkede institutioner. — Efter min mening bør man over for indsatte, der ikke er egentlig personfarlige, netop i disse situationer strække sig vidt for at undgå yderligere isolation.

I slutningen af afhandlingen har forfatteren en del forslag, der næsten alle stemmer godt sammen med moderne, kriminalpolitisk tænke-måde, og generelt må man om forfatterens arbejde sige, at han har skabt et godt overblik over et meget omfattende materiale.

Ole Ingstrup.

Erich Buchholz, Richard Hartmann, John Lekschas & Gerhard Stiller:
Sozialistische Kriminologie. Berlin 1971.

Sozialistische Kriminologie strävar till en läroboksmässig helhetsbeskrivning av kriminologin. Den torde ge en representativ bild av kriminologernas synsätt i dagens DDR. Som marxistiska forskare utgår författarna naturligtvis från den grundläggande frågan om sambandet mellan produktionssätt och kriminalitet.

Denna fråga kan betraktas från två olika synvinklar. För det första kan man undersöka i vilken mån ett visst produktionssätt verkar kriminolitetsbefrämjande och genom vilka samhällseliga processer detta sker. För det andra kan man beskriva hur å ena sidan straffrättssystemet och kontrollmaskineriets verksamheter påverkas av produktionsförhållandena och å andra sidan straffrättssystemet bidrar till att upprätthålla ett givet produktionssätt.

Tyvänn befattar sig boken enbart med den första frågan, som i många hänseenden är mindre väsentlig än den andra. Författarnas huvudteser kan formuleras på följande sätt:

1. Brottsligheten är ett historiskt fenomen.
2. I de kapitalistiska samhällena är brottsligheten en lagbunden och omedelbar följd av systemets utsagningskaraktär.
3. Brottsligheten är väsensfrämmande för socialismen.

Den första tesen är en medveten motsats till den funktionalistiska läran om brottslighetens nödvändighet. Enligt författarna strävar den borgerliga kriminologin till att undanskymma kapitalismens brottslighetsalstrande karaktär. De citerar den kriminologiska forskaren M. Lopez-Ray som anser att kriminologins uppgift inte är att kartlägga brottslighetens allmänna orsaker utan att analysera hur mycket kriminalitet ett samhälle kan tolerera. Författarna konstaterar att om kriminologin på detta sätt åsidosätter orsaksforskningen ger den samtidigt upp inför sin egentliga uppgift och degraderas till en manipulativ vetenskap.

Tyvänn analyserar författarna inte i detalj de förmedlande processer som sammanbinder produktionssättet och brottsligheten. Deras förklaringsätt är abstrakt socialpsykologiserande. Den utgår från att varje produktionssätt upprätthåller en karakteristisk grundmodell för mellanmänniskt beteende.

Den för kapitalismen egna beteendemodellen reflekterar motsättningen mellan produktionens samhällseliga karaktär och den privata äganderätten till produktionsmedlen. Denna motsättning uppbringar individualismen och egoismen till beteendemodell på individplanet, och denna beteendemodell slår lätt över till brottslighet.

Under socialismen realiseras den gemensamma äganderätten till produktionsmedlen enbart genom ett deltagande i det samhällseliga arbetet. Därför både kräver och befrämjar det socialistiska produktionssättet solidaritet och kollektivism som beteendemodell. Detta igen

leder till att brottslighet, som bygger på ett motsatsförhållande mellan enskilda och allmänna intressen, är väsensfrämmande för socialismen.

Författarna behandlar även de skäl som gör att det ännu finns brottslighet i de socialistiska länderna. Det är karakteristiskt att författarna även här fäster sin uppmärksamhet främst på subjektiva orsaker på socialpsykologisk nivå, på att den socialistiska beteendemodellen inte ännu har helt slagit igenom. För det första finns det ideologiska kvarlevor från den kapitalistiska epoken som fortlever i icesocialistiska uppfostringstraditioner. För det andra utsättes de socialistiska länderna för en ständig propaganda från de kapitalistiska länderna som försöker återuppliva individualismen och egoismen. För det tredje uppstår det nya sociala medvetandet inte mekaniskt i och med produktionsförhållandena revolutioneras, utan det krävs ett segt ideologiskt arbete.

Ändå beror brottsligheten i de socialistiska länderna inte enbart på subjektiva orsaker, utan även objektiva faktorer har en viss betydelse. För det första har det privata ägandet av produktionsmedlen inte helt upphävts i DDR. För det andra har man begått fel i det socialistiska uppbygningsarbetet. Och för det tredje har man på grund av produktionskrafternas begränsningar inte ännu uppnått det kommunistiska distributionssättet. Man har inte ännu nått så långt att alla samhällseliga behov skulle kunna tillfredställas. Alla grundbehov kan tillfredställas, men var och en är tvungen till att stävja en del av sina önskemål. Detta kräver en viss mån av politiskt medvetande, och somliga löser denna konflikt på ett själviskt sätt som leder till brottslighet.

Även om författarna uttryckligen påpekar att brottsligheten är ett historiskt fenomen, tar de inte i beaktande att även formerna för brottslighet varierar under olika historiska betingelser. De behandlar nästan enbart den traditionella egendoms-, vålds- och sedlighetsbrottsligheten. Dessa betraktas som överhistoriska moraliska patologier. De uppstår visserligen inte på grund av att människan till sitt väsen skulle vara ond utan på grund av att det kapitalistiska produktions sättet demoraliserar samhällsmedlemmarna och producerar onda individer. Resultatet blir att analysen har en abstrakt moraliserande och socialpsykologiserande karaktär.

De flesta ur marxistisk synpunkt väsentliga problemen blir utan någon som helst belysning. Författarna berör inte växelspelet mellan kontrollmaskinerier och brottsligheten, de analyserar inte brottslighetens historiskt varierande former, de belyser inte kontrollpolitikens klasskaraktär och de tar inte upp frågan om straffrättssystemets uppgifter i upprätthållandet av det rådande produktionssystemet.

Klaus Mäkelä.

Institute of Criminology, Helsinki, Series M.

I en tid, hvor meget spændende litteratur bryder frem i det underjordiske publikationsapparats primitive udformning, kan det ikke undre, at også megen god faglig læsning kommer i stencileret form. Et eksempel på dette er det finske kriminologiske instituts serie M. Anmelderens manglende sprogkundskaber hindrer ganske vist en fuldstændig tilegnelse af en del af dem, men de engelske resuméer giver dog mulighed for at få et vist indblik. Og heldigvis er undersøgelserne ikke sjældent senere blevet publiceret i et for andre skandinaver lettere tilgængeligt sprog.

I den senere tid er der udkommet følgende numre. M:15/1971: *Inkeri Anttila: Crime Problems and Crime Policies*, M:16/1971: *Matti Lahti: Tutkintavankeus seuraamuksena (Deduction of Time Spent Awaiting Trial)*, M:17/1972: *Jukka Gronow: Aikakaushdistön henkilöaineisto erityisesti intimitteettisuojan kannalta tarkasteltuna (The Commercial Press and the Right to Privacy)*, M:18/1972: *Kauko Aromaa: Vähentynyt syyntakeisuus (Partial Criminal Responsibility)* og *Kauko Aromaa, Pekka Merilampi & Leena Pyrrö: Rikoslain 21 luvun muutos ja törkeät pahoinpitelyt (Aggravated Assaults and the Amendment of Chapter 21 of the Finnish Penal Code)*.

Inkeri Anttila's hæfte rummer to bidrag. Det ene, som er skrevet til det første britisk-skandinaviske kriminologiseminar i 1971, gennemgår de almindelige tendenser i den kriminologiske forskning og kriminalpolitiske udvikling i de forskellige skandinaviske lande, både deres ligheder og deres forskelle. Den anden rummer en kritik af de værdier, som skjuler sig i emnevalget for Défence-sociale-kongressen i Paris i 1971, de forskellige metoder, der kan bruges i en individualiseret behandling. *Matti Lahti* kritiserer de finske regler og den herskende praksis med hensyn til fradrag for varetægtsfængsling. *Jukka Gronow* behandler den kommercielle presses udnyttelse af pop-kunstneres, kriminelles og andre befolkningsgruppers privatliv. *Kauko Aromaa* analyserer de finske regler om formindsket tilregnelighed blandt andet på grundlag af den retsmedicinske statistik; han finder blandt andet, at begrebet i praksis er næsten identisk med psykopati. Og endelig tager *Kauko Aromaa, Pekka Merilampi* og *Leena Pyrrö* den grovere voldskriminalitet op på baggrund af en lovændring i 1970, som blandt andet ændrede reglerne om tilregnelse og sanktioner. Som ventet af fordomsfulde ikke-finner var der som regel tale om knivstik begået i spirituspåvirket tilstand. De følger endvidere sagerne gennem de forskellige instanser og analyserer subsumptionerne.

Vagn Greve.

Bibb Latané & John M. Darley: The Unresponsive Bystander: Why Doesn't He Help? Century Psychology Series. Appleton-Century-Crofts. Educational Division Meredith Corporation, New York, 1970. 131 sider.

Søndag d. 14. maj 1972 klokken lidt over 12 middag så en forfatter fra sin lejlighed på den „pæne“ side af Nyhavn en ung pige ligge på en stentrappe på den anden side af kanalen med hovedet ned på fortøvet. Der færdedes folk i begge retninger forbi den liggende pige. Hun var tilsyneladende hjælpeløs, men ingen gjorde noget effektivt forsøg på at hjælpe. De fleste gik bare forbi. Hvorfor forfatteren ringede til politiet og satte dem ind i situationen. Derefter iagttog han i næsten tre kvarter, hvad der foregik omkring pigen på den anden side af kanalen. Kun få tog notits af hende, og ingen gjorde noget for hende i løbet af den tid. Politiet heller ikke.

Det skrev han så en artikel om i B.T. (side 13) den næste dag (mandag d. 15. maj). Bladet bragte samtidig en leder på side 12 under overskriften „De hjælpeløse“. I denne leder fremhæves „ligegyldigheden“ overfor andre mennesker; men samtidig undskyldes denne passivitet med, at der jo „... er nogen, der er betalt (af skatteborgerne) for at redde andre, køre andre til hospitalet, forhindre ulykker og overfald. Med denne bevidsthed haster de fleste videre, når de ser et menneske, der er hjælpeløst.“

Det syntes B.T.'s læsere imidlertid ikke om. De reagerede samme dag, og om tirsdagen (d. 16. maj) kom der læserbreve i avisen.

Det fik B.T. til at spørge forfatteren: „Hvorfor kikker du bare passivt på, at en syg pige lider?“ Han svarede med lidt forskellige variationer over følgende temaer:

1. Bange for selv at komme i vanskeligheder.
2. Modvilje mod at blande sig.
3. Manglende kompetence („Jeg er ikke læge“).
4. Det er ikke mit ansvar — det er myndighedernes sag — de var jo underrettet.

Den læserforargelse, der fik B.T. til at stille forannævnte spørgsmål, er nok en billig forargelse; men der er ingen grund til at tvivle om dens ægthed. Læserne har sikkert været overbevist om, at de i hvert fald selv ville have optrådt som samaritanere (Lukas 10, 30—37), hvis de havde været blandt publikum den søndag i Nyhavn. Det ville de måske også; men det er mere sandsynligt, at de intet ville have gjort. Ikke engang slået alarm.

De fire temaer, som forfatteren spillede på i sit svar til B.T., hører til den slags psykologiske forsvarsmekanismer, som *Cressey* (1953) har kaldt rationaliseringer, *Sykes & Matza* (1957) neutraliseringer og *Reckless* (1967) norm-erosion. De tjener alle det formål at forsyne dem, der overtræder en norm, med en „god“ begrundelse for, at de gør det og egentlig ikke kunne handle anderledes i netop den situa-

tion. Hans svar er samtidig eksempler på det, som *Pareto* (1963) kaldte derivationer (deduktive elementer, der tjener til at begrunde ikke-logisk adfærd).

Iøvrigt havde også andre neutraliseringer været mulige. Han kunne f. eks. have sagt: „Hun var ikke syg, hun var bare fuld.“ Han kunne have begrundet dette standpunkt nærmere ved at henvise til at alle de andre tilskuere ikke så ud til at tage det særligt alvorligt. Desuden var de nærmere til at gribe ind end han, og endelig havde han jo alarmeret politiet, som så måtte tage sig af det.

Hvorfor blev pigen i Nyhavn ikke hjulpet? Hvorfor var det netop manden i lejligheden på den modsatte side af kanalen, der slog alarm?

Det er bl. a. spørgsmål som disse, *Latané & Darley* har sammenfattet i titlen på deres bog.

Spørgsmålene har været stillet mange gange før i pressen, på film, mand og mand imellem; men få har forsøgt at svare systematisk. Man har som regel klaret sig med nogle fågede henvisninger til den overhåndtagende apati, fremmedgørelse, anomi, det kolde teknokrati, det moderne storbysamfunds upersonlighed og anonymitet, massemediernes brutaliserende eller afstumpende virkning på det moderne menneskes sjæleliv, og hvad man sådan ellers kan finde på at sige, når man ingenting ved, eller når man har en eller anden ideologisk kæphest, man gerne vil ride i mål med skyklapperne i behold.

Nogle af disse spekulative svar falder bort, allerede når man begynder at tænke sig om. Fænomenet er aldeles ikke nyt:

„I en politiplakat af 1727 lyder der stærke bebrejdelser mod indbyggerne i København for deres sløvhed: de ser blot til, når der udvikler sig klammeri og overfald uden for deres døre og vinduer, ja endog når det trækker op til drab på åben gade ved højlys dag.“ (Waaben 1971).

Afslørende for selv eksperter manglende viden og letkøbte hypoteser er udtalelserne i *Rosenthals* bog om mordet på *Kitty Genovese* (1964), som *Latané* og *Darley* citerer på side 3 i deres bog: „Everybody used a word that had been in the headline in the story — apathy.“

Der er næppe tvivl om, at der i vor kultur gælder en norm, under visse betingelser endog en strafferetlig norm (straffelovens §§ 185 og 253), hvorefter man skal hjælpe i nødsituationer. Netop derfor kunne det være nærliggende at tage *Cresseys*, *Matzas* eller *Reckless's* socialpsykologiske rationaliseringsteorier for kriminel adfærd op som frugtbare hypoteser til forklaring af passiv tilskueradfærd ved forbrydelser og ulykker. Det er der mig bekendt ingen, der har gjort; men *Latané* og *Darley* viser gennem interviews med deres forsøgspersoner, at sådanne neutraliserende psykologiske forsvarsmekanismer er virksomme i passive tilskuersituationer — i hvert fald som efterrationaliseringer.

Der er utvivlsomt også i denne passivitet elementer af „pluralistic

ignorance“. Det som *Nils Christie* har kaldt „den store flertalsmisforståelsen“ (1967/68). Hos *Latané* og *Darley* er det nu experimentelt konstateret; men dermed har man ikke fået hele forklaringen på tilskuerpassiviteten.

De to forfattere, der begge er psykologer, opstiller en hypotetisk model for, hvad der i det mindste skal til, for at en person, der overværer en nødssituation, kan tænkes at gribe ind og hjælpe.

1. Han skal bemærke (opfatte) begivenheden.
2. Han skal fortolke (definere) den som en nødssituation.
3. Han skal betragte sig selv som personligt ansvarlig for, at der bliver gjort noget ved det.

Hvis ikke samtlige disse betingelser er opfyldt, vil personen ikke gribe ind.

De opstiller dernæst den hypotese, at tilstedeværelsen af andre mennesker kan gøre den enkelte tilskuers indgriben mindre sandsynlig. De har søgt at afkræfte eller bekræfte disse hypoteser gennem en række relevante, usædvanligt godt udtænkte og elegant gennemførte, realistiske eksperimenter.

Disse eksperimenter viser, at personer i grupper er mindre tilbøjelige end folk, der er alene (med ofret), til at opfatte begivenheden, definere den som alvorlig eller krævende indgriben og/eller til at føle personligt ansvar for, at der bliver gjort noget.

Experimenterne viser også, at forfatternes beslutningsmodel for indgriben må modificeres noget med hensyn til den rækkefølge, hvori beslutningerne tages, og forudsætningen om, at der altid tages en beslutning, der går ud på enten at gribe ind eller lade være, og endelig med hensyn til sammenhængen mellem beslutningstagen og handling afhængigt af selve den tid, det tager at nå til en beslutning (jo længere man er om at beslutte sig, des mindre sandsynlighed for, at man gør noget, uanset beslutningens art). Det tjener intet fornuftigt formål her at beskrive alle eller nogle af eksperimenterne, selv om det kunne være fristende. De er spændende i sig selv, men bør læses i bogens sammenhæng. Den er så gennemtænkt, systematisk og velskrevet, at det ville være synd at bryde sammenhængen.

Det skal dog forsøges kort at give et indtryk af den alsidighed i eksperimenteringen, der præger det empiriske arbejde, hvorpå forfatterne bygger deres konklusioner. Endvidere kan der antydes noget om fundenes generalitet og om mulige retningslinier for videre forskning.

Skildringen af eksperimenterne påbegyndes i kapitel 2, hvor det drejer sig om eksperimenter med begrænsede tilbud om hjælp eller smågaver, anmodning om assistance i ikke-nødssituationer m. v., fremsat over for fremmede på gaden, i parker o. lign. Disse eksperimenter viste, at reaktionerne afhang af personerne, der optrådte i situationerne (køn, alder, antal), og af omstændighederne iøvrigt (tilbudets eller henvendelsens indhold og form).

Kapitel 3 rummer eksperimenter (spørge om vej i S-tog o. lgn.), der skal belyse hjælpenormer og hjælpeadfærd i ikke-nødssituationer. Disse forsøg peger nærmest i retning af situationelle og individuelle faktorer, der har at gøre med belønninger og omkostninger ved at handle på en bestemt måde i dagligdags hjælpesituationer, og mindre i retning af villighed til at følge sociale normer eller impulser til generøsitet eller medfølelse.

Der foreligger fra andre forskere forsøg, der viser, at mennesker, der tydeligt har brug for hjælp, med større sandsynlighed end andre faktisk også bliver hjulpet; men et betydningsfuldt lille arbejde af *Eric Schaps* (1972) viser, at denne sammenhæng forsvinder, hvor omkostningerne ved at yde hjælp er høje. Dette støtter også nogle af resultaterne i den foreliggende bog.

I kapitel 4 opstilles forannævnte model og i kapitel 5 de grundlæggende hypoteser i tilslutning til modellen.

I kapitlerne 6—11 beskrives og diskuteres en kæde af eksperimenter, der på en eller anden måde indebærer etablering af nødssituationer fra ildebrand, hvor undersøgelsespersonerne selv kunne føle sig i fare, til ulykkestilfælde, forbrydelse og sygdom, hvor forsøgspersonen selv måtte opfatte sig som værende uden for aktuel risiko, når han forholdt sig passiv.

I kapitel 12 diskuteres de involverede personers personlighedsfaktorer (testdata) og sociale baggrundsfaktorer. Der viser sig herved ingen sammenhæng mellem at handle i en nødssituation (hjælpe, slå alarm etc.) og personlighedsfaktorer og meget lidt med sociale baggrundsfaktorer. Kun social-økonomisk status og størrelsen af det lokalsamfund, hvor forsøgspersonen er vokset op, viser nogen sammenhæng med adfærden i experimentsituationerne.

Hovedresultatet af undersøgelserne peger på, at det er situationelle faktorer, der tæller, herunder om andre samtidig har overværet begivenheden, hvormange de er, og forsøgspersonens relation til andre tilskuere og/eller til ofret.

Andre menneskers tilstedeværelse på stedet for begivenheden er således helt afgørende for forsøgspersonernes aktivitet; men de post-experimentelle interviews viser, at de slet ikke er eller ønsker at være klar over, i hvor høj grad de har været influeret af andre i disse situationer. Som psykologisk forklaring herpå foreslår forfatterne følgende muligheder:

1. Andre mennesker er publikum, hvis tilstedeværelse hindrer én i at opføre sig „fåbeligt“.
2. Andre mennesker virker som vejledere med hensyn til opførsel. Hvis de er passive, vil iagttageren også være passiv.
3. Disse to processer interagerer og forstærker hinanden.
4. Andre menneskers tilstedeværelse spreder ansvaret over flere og gør forsøgspersonen mindre tilbøjelig til at føle, at netop han bør gribe ind.

Denne understregning af betydningen af de tilstedeværendes antal og bekendtskabsgrad indbyrdes og med ofret leder tanken hen på andre sociologiske og socialpsykologiske forklaringer end de allerede antydede. Teorierne om kollektiv adfærd falder navnlig lige for. *Le Bon* (1939) beskæftigede sig næsten kun med aktiv masseadfærd; men nogle af hans efterfølgere, deriblandt *Kurt Baschwitz* (1938 s. 312—313) taler om den „stumme panik“, der får mennesker til at tale og tie overfor uret og vold, som de står hjælpeløse overfor, og som de håber kun vil ramme de andre, ikke dem selv. Han forklarer passiviteten som en flugtrefleks.

Der er næppe meget at hente i disse arbejder her, hvor man befinder sig i grænseområdet mellem sociale aggregater (plureller) og sociale grupper; og dette område er meget lidt udforsket. Det vigtigste kriterium for grænsedragningen er her interaktionsfrekvensen. Den giver sig også udslag i foran omtalte eksperimenter; men i det omfang de to psykologer, som har gennemført disse eksperimenter, må konkludere, at problemstillingen har vist sig at være mere sociologisk end psykologisk, så må man som sociolog pege på den sociale fysik, som den gren af sociologien, der må være nærmest til at løse problemerne i dette forskningsfelt, hvor den sociale og fysiske tæthed ser ud til at spille en afgørende rolle som determinant for den relevante adfærd. Vor første interesse må derfor gælde dimensionerne: tid, sted og masse (Høgh 1965, s. 40 og 1972, s. 19). Der er naturligvis også andre måder, man kan vælge som sociolog eller socialpsykolog, hvis man vil prøve at komme videre derfra, hvor de to psykologer foreløbig er stoppet op. Deres forskning har nok gjort det lettere at komme videre, men det bliver svært at leve op til deres kvalitet. De skildrer deres eksperimenter, så de fremstår som perler på en snor, hver med sin individualitet og afrundede i formen, men også i en rækkefølge, der i sjælden grad formår at følge tråden i en logisk tankegang, til forfatterne endeligt i kapitel 13 knytter de løse ender og slutter perlekransen med Kiplings bøn:

“That we with Thee, may walk uncowed by fear or favour of the crowd; that, under Thee we may possess man’s strength to comfort man’s distress.”

Forfatterne følger hertil blot en bemærkning om, at Kiplings kombination af disse to forhåbninger, der tilsyneladende er helt uden forbindelse med hinanden, slet ikke var så tosset endda. Deres egen undersøgelse viser ihvert fald, at den sidste i forbavsende høj grad beror på opfyldelsen af den første.

Litteratur og noter:

Baschwitz, Kurt: Du und die Masse. Studien zu einer exakten Massen-
1938 psychologie. Feikema, Caarelsen & Co. Amsterdam.

B.T. Dagbladet B.T. for d. 15. og 16. maj. København.
1972

Christie, Nils: Samfunnsvitenskapene — er de normdannende? Socio-
1967/68 logiske Meddelelser 12. serie s. 3 ff. Se også *Flemming Bal-*
vig i *Fængsler og Fanger*, J. Paludans Forlag. København
1969, og *Ragnar Hauge:* *Kriminalitet som ungdomsfenomen.*
Universitetsforlaget. Oslo 1970.

Cressey, Donald R.: *Other People's Money. A Study on the Social*
1953 *Psychology of Embezzlement.* Free Press, Chicago.

Det nye Testamente. Lukas-evangeliet. Det norske Bibelselskabs Forlag.
1907 Kristiania.

Genovese, Kitty: Se om hendes sag under *Rosenthal* nedenfor. Tilfæl-
det refereres således af Latané & Darley: „Kitty Genovese
is set upon by a maniac as she returns home from work at
3 A.M. Thirtyeight of her neighbors in Kew Gardens come
to their windows when she cries out in terror; none come
to her assistance even though her stalker takes over half
an hour to murder her. No one even so much as calls the
police. She dies.“

Høgh, Erik: Sociologi. Jørgen Paludans Forlag. København.
1965

Høgh, Erik: *Vælgeradfærd i Danmark 1849—1901. En politisk socio-*
1972 *logisk analyse (Doktor-disputats), i kommission hos Jørgen*
Paludans Forlag. København.

LeBon, Gustave: *Psychologie des foules.* 41. Édition. Alcan. Presses
1939 Universitaires de France. Paris.

Pareto, Vilfredo: *The Mind and Society. A Treatise on General Socio-*
1963 *logy.* Dover Publ. Inc. New York.

Reckless, Walter C.: *The Crime Problem.* Appleton-Century-Crofts.
1967 Fourth Edition. New York.

Rosenthal, A. M.: *Thirty-Eight Witnesses.* Mc. Graw Hill. New York.
1964

Schaps, Eric: Artikel i *Journal of Personality and Social Psychology*, 1972 vol 21, No 1, page 74. Her citeret efter resumé under overskriften: „Hesitant Help“ i *New Society*. Vol 21 No 511 (July), s. 82.

Sykes, Gresham & David Matza: *Techniques of Neutralisation: A Theory of Delinquency*. *American Sociological Review*. Vol 22.

Waaben, Knud: „Misgerning og straf“ i *Dagligliv i Danmark 1720—1790*, red. af *Axel Steensberg*. Nyt Nordisk Forlag. Arnold Busck. København.

Preben Wolf.